

Соловйова Т. О.

Криворізький державний педагогічний університет

ПРЕЦЕДЕНТНІ ЕРГОНІМИ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ

У статті досліджено один із типів прецедентних феноменів, серед яких виокремлюють прецедентні висловлення, прецедентні імена, прецедентні ситуації та прецедентні тексти. Увагу зосереджено на прецедентних іменах, що позначають назви організацій, установ та інших об'єднань людей. На матеріалах політичного мовлення розглянуто функціонування прецедентних імен ергонімної природи в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду (2014–2019 рр.). Окреслено причини активного використання у політичному дискурсі прецедентних феноменів і прецедентних ергонімів зокрема. Констатовано, що прецедентні ергоніми, як і будь-які інші прецедентні феномени, є зручним і потужним інструментом здійснення сугестивно-персуазивного впливу на реципієнта. Проаналізовано джерела походження прецедентних одиниць ергонімної природи. Вивчено прецедентно-семантичну структуру й емоційно-оцінне навантаження цих феноменів. Доведено, що семантична структура прецедентних ергонімів відповідає смисловим рівням прецедентних феноменів і системі співвідношень у внутрішній будові прецедентних імен інших типів. Констатовано способи реалізації прецедентних імен у писемному й усному політичному мовленні. Засвідчено використання прецедентних імен ергонімної природи в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду таких типів, як: назви політичних партій, назви суспільно-політичних організацій сучасності й історії, назви добровільних військових батальйонів, назви підрозділів силових структур МВС України, назви міжнародних організацій, іменування населення та влади окремих регіонів України та ін. Акцентовано увагу на тенденціях творення таких прецедентних феноменів і їх актуалізації в усному та писемному мовленні політиків, на які впливають і лінгвальні, й екстралінгвальні фактори.

Ключова слова: прецедентний феномен, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, політичний дискурс, ергонім.

Постановка проблеми. Прецедентні феномени, як відомо, у відносно невеликій мовній формі здатні реалізувати потужні ціннісну, семантичну, когнітивну структури, що сприяє активному їх використанню в найрізноманітніших дискурсах, серед яких і політичний.

Політичний дискурс, за визначенням багатьох науковців, є інструментом досягнення й утримання влади [див. 1; 5]. Широкий функційний потенціал прецедентних феноменів активно використовують політичні спікери задля реалізації сугестивно-персуазивного впливу на слухачів. Політичний дискурс водночас є не лише ареною реалізації лінгвокогнітивних одиниць, але й потужним джерелом їх творення, зокрема українськомовний політичний дискурс постреволюційного періоду – яскравий приклад активізації процесів формування нових прецедентних феноменів різних типів, які потребують глибокого дослідження й окреслення.

Сучасний українськомовний політичний дискурс суттєво поповнився прецедентними оди-

ницями за останні 7–8 років, найпоширенішими серед яких є прецедентні імена, здатні не лише актуалізувати у мовленні власну образно-ціннісну систему, але й слугувати інструментом вербалізації прецедентних текстів і ситуацій. У запропонованій праці зосередимо увагу на прецедентних ергонімах, кількість і суспільна значущість яких упродовж останніх років помітно зростає. Цьому сприяло насичене переломними подіями суспільно-політичне життя нації, що супроводжувалося появою нових явищ, реалій і тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві прецедентні феномени досліджують крізь призму різних аспектів і на прикладі різних дискурсів (І. Богданова, А. Берестова, Ю. Великорода, Ж. Колоїз, Л. Меркотан, Л. Суховецька, С. Форманова, Р. Чорновол-Ткаченко та ін.). Прецедентність і її реалізація у мовленні – актуальна тема наукових розвідок близького зарубіжжя, зокрема П. Артем'євої, О. Боярських, Ю. Карулова, В. Красних та ін. Дослідження прецедентних одиниць у політичній

комунікації здійснювали Л. Бутахіна, О. Ворожцова, О. Нахімова, Н. Одарчук, Л. Славова та ін. [див. 1; 2; 4].

Серед прецедентних феноменів вербального типу виокремлюють прецедентні тексти, прецедентні ситуації, прецедентні висловлення та прецедентні імена [1; 3; 4]. Прецедентне ім'я традиційно трактують як національно детерміноване мінімізоване уявлення про «культурний предмет», яке містить його атрибути, оцінку, диференційні ознаки [3, с. 83–84], [див. також 1; 2]. У мовленні прецедентне ім'я може актуалізувати прецедентний текст, прецедентну ситуацію або ж виступати «іменем-символом», що вказує на певну еталонну сукупність рис [1, с. 34]. О. Нахімова здійснила диференціацію прецедентних імен, спираючись на онімну класифікацію, у якій серед інших були виокремлені прецедентні одиниці ергонімної природи [5]. До таких належать ергоніми, що набули лінгвокогнітивного трирівневого семантичного навантаження (поверховий, глибинний і системний смисли) [3]. У розумінні терміна «ергоніми» спираємося на традиційне тлумачення: назви організацій, установ та інших об'єднань людей [6, с. 60].

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні прецедентних ергонімів, актуалізованих в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду, зокрема їхніх структурно-семантичних і функційних особливостей.

Джерелом послугувало усне та писемне мовлення українських політиків, зокрема їх особисті блоги на інтернет-сайті «Українська правда» та матеріали суспільно-політичної телепрограми «DROZDOV» у період 2014–2019 рр.

Виклад основного матеріалу. Серед прецедентних ергонімів сучасного українськомовного політичного дискурсу виокремлюємо назви партій, назви громадських організацій та об'єднань, назви міжнародних організацій, назви військових об'єднань і т. ін. [див. 5; 6]. До прецедентних уналежнюємо лише ті ергоніми, які набули лінгвокультурних, когнітивних смислів. Найпоширенішими у політичному дискурсі є назви політичних партій: *Вона не впливає зараз на рішення. Там зараз союз інший: БПП, Народний фронт і «подтанцювка», яка періодична. Тобто Батьківщина не впливає на рішення, які приймаються в парламенті* (12.02.2019, А. Гриценко). Назви політичних партій здебільшого набувають різних відтінків прецедентних смислів, містять інформацію про лідера політичної сили, ідеологічні позиції щодо конкретних питань, а також додаткові підтексти, пов'язані із прецедентними ситуаціями,

що траплялися із представниками цих політичних сил, рідше – із прецедентними текстами, продукованими цими політсилами. У наведеному прикладі прецедентними є назви трьох політичних партій: **«Батьківщина»**, **«Народний фронт»** і скорочена абrevіатурна назва **«Блок Петра Порошенка “Солідарність”»**, які актуалізують розуміння їх як парламентських фракцій – конкретних депутатів, котрі шукають шляхи взаємодії чи протистояння один одному.

Скорочена чи неповна форма назви політичної сили як прецедентної одиниці у мовленні (чи то усному, чи то писемному) – поширене явище сучасного українськомовного політичного дискурсу, наприклад: *Але можливо якась інша людина, яка можливо і не сповідує там таких ідеологій, як сповідують з Опоблока, але при цьому вони прийдуть в одну церкву і Бог не запитає, хто яку ідеологію сповідував* (21.05.2019, Н. Савченко). Актуалізовано назву політичної партії **«Опозиційний блок»**, що у контексті є уособленням людей з антиукраїнськими поглядами, або, як-от: *Дійсно це сама світла національна ідея, яка напевно є, яка збереглася, тому що Рух, на жаль, практично... ну Рух, напевно, просто постарів* (21.05.2019, Н. Савченко) – назва політичної партії **«Народний рух України»**, яка у наведеному фрагменті мовлення трактується як відносно перший носій національної української ідеї у 90-ті рр. ХХ ст.

Цікавою з позиції походження є назва політичної сили В. Зеленського – **«Слуга народу»**, що також є складовою частиною прецедентного мікросвіту **«Зе»**. До 2019 р. лексема **Слуга народу** вже мала прецедентне навантаження. Це було позаполітичне прецедентне ім'я – назва відомої в Україні кінострічки, головну роль у якій зіграв В. Зеленський. На початку 2019 р. окреслена прецедентна назва активно використовується у передвиборчій президентській кампанії – гасло перших бігбордів: **ПРЕЗИДЕНТ – СЛУГА НАРОДУ**. Так була реалізована нова прогресивна політична технологія, яка полягала у глибинному лінгвокогнітивному впливі на виборця. Образ головного героя втілює своєрідний ідеал політичного лідера – людина з народу майже випадком стає президентом країни та намагається навести лад у владі: викоринити корупцію, грабіж, побороти олігархат. Він є ідеальним слугою народу, котрим має буди будь-який чиновник. У 2019 р. прецедентне ім'я **Слуга народу** переходить у політичну площину – так називають новостворену політичну партію В. Зеленського. Використання назви серіалу для назви політичної

сили та її очільника – суттєвий лінгвокогнітивний вплив на підсвідомість українського суспільства. І цей вплив стає ще потужнішим, коли обличчя героя з екрану стає обличчям реального кандидата, очільника реальної політичної сили в Україні. На рівні підсвідомості соціум переніс якості та характеристики кіноперсонажа на кандидата у президенти, це перенесення було закріплено активною агітаційною кампанією, яка рясніла прецедентними феноменами, що так чи так асоціювалася із кінострічкою й особою В. Зеленського, не стільки як політика, а як актора чи персонажа серіалу. Результатом такого масового впливу на культурно-національну когнітивну базу українського соціуму стає перемога В. Зеленського на президентських виборах 2019 р. та прихід до влади його політичної сили під час парламентських виборів цього ж року в такій кількості, що фактично дало змогу президентській партії монополізувати владу в Україні.

В українському сучасному політичному дискурсі поряд із політичними партіями особливого когнітивного смислу набувають і назви деяких громадських, військових об'єднань і т. ін. Наприклад, назви військових добровольчих батальйонів актуалізують прецедентний смисл військового братства, символу хоробрості, мужності, жертвності та патріотичності. Це пов'язано передусім із тим, що на початку російсько-української війни (АТО) Збройні сили України виявилися не придатні до повномасштабного військового захисту територій держави, але патріотично налаштований активний прошарок населення почав самоорганізовуватися у добровольчі військові батальйони (добробрати) та волонтерські організації.

– Тут варто сказати, що Маріуполь – це **Азовський трофей**...

– Ні, це не азовський трофей, це насправді велике і круте місто.

– Маю на увазі, ви, як **Азов**, там основну роль відіграли під час Маріуполя, щоб він був наш.

– Ну якщо говорити так, то так... (03.07.2018, А. Білецький). У прикладі йдеться про **полк «Азов»** – добровольчий військовий батальйон, що, окрім окресленого вище змісту, має специфічне смислове навантаження: асоціюється не просто з патріотичною, а націоналістичною ідеологією внутрішнього порядку. Лідером цього об'єднання є А. Білецький. Він стає очільником політичної партії «**Національний корпус**», основою якої є вихідці зі згаданого добробату та громадської організації, створеної для його підтримки. **Азов** в українській національно-культурній свідомості співвід-

носиться із захисниками м. Маріуполь, оскільки саме бійці цього батальйону відіграли вирішальну роль у захисті міста від російської окупації у 2014–2015 рр. У політичному мовленні досліджуваного періоду функціонують чимало подібних прецедентних феноменів, як-от: «**Карпатська Січ**», «**Донбас**», «**Кривбас**», «**Січ**», «**ДУК ПС**», «**Черкаси**», «**Айдар**», «**Дніпро-1**» та ін.

Явище добробатів в українській історії характерне для періоду російсько-української війни, особливо перших п'яти років. На сучасному етапі розвитку подій подібні військові об'єднання увійшли до складу Збройних сил України. В українськомовному ж політичному дискурсі 2014–2019 рр. назви таких формувань набули глибокого прецедентного смислу, ці одиниці зайняли важливу нішу в системі прецедентного світу російсько-української війни, однак і сама подія має особливе найменування, своє прецедентне ім'я і не одне: *Що Україну сусіди-хижаки через її слабкість «в освіті, грошах та армії» роздерли на шмаття і доконали черговий переділ світу під час цієї неоголошеної московсько-української війни, обізваної АТО чи ООС!* (31.10.2019, І. Фаріон). Через певні зовнішньополітичні та чимало внутрішньополітичних обставин війну на сході України в офіційних документах не називають війною, номінуючи її через аббревіатури **АТО** (антитерористична операція), **ООС** (операція об'єднаних сил). Найпершою назвою є **АТО**. Ці прецедентні феномени не є ергонімами, але активно взаємодіють і переплітаються із такими у семантично-когнітивному полі.

Обидві одиниці мають форму аббревіатур, що пов'язано передовсім із їхнім походженням. Це юридично-правові терміни зі складною структурою, спрощена форма ословлення яких закріпилася у суспільній свідомості. Такий процес є характерним для утворення прецедентних одиниць політичного дискурсу: складні форми назв документів, подій, партій, інших юридичних термінів у разі набуття прецедентного змісту переходять у масовий мовленнєвий ужиток у скорочених і спрощених формах. Ще одним прикладом схожого процесу є прецедентне ім'я **ОРДЛО** (окремі райони Донецької та Луганської областей): *Пенсіонери ОРДЛО – чому наші діти повинні їх утримувати?* (28.11.2019, А. Гриценко). Цим терміном в офіційних законодавчих документах назвали території, які сьогодні не контролюються українською державною владою, є окупованими російськими силами, однак прецедентне ім'я **ОРДЛО** у мовленні позначає не лише окрему територію, а і є уза-

гальною назвою всіх, хто на ній проживає, хто підтримує окупаційну владу і хто є тою владою. Має негативне емоційне навантаження – осередок зради, невдячності, причина загибелі український військових, колаборанти тощо.

Абревіатурну форму має ще один різновид прецедентних імен – ергоніми на позначення міжнародних організацій. *Весь світ це бачить. Бачать це й лідери західних держав Макрон, Меркель, Трамп... Бачать міжнародні організації ОБСЄ і ООН, ЄС і НАТО... Досить уже фальші й нещирості! Адже на фоні розмов і заяв про підготовку нібито «мирного плану» і «мирного саміту» ворог не зупиняється і продовжує безкарно вбивати наших солдат* (21.11.2019, А. Гриценко). Вагомими для українського соціуму є такі організації, як ЄС (Європейський союз), НАТО (Північноатлантичний альянс), ОБСЄ (Організація безпеки та співробітництва Європи), ООН (Організація об'єднаних націй) разом із її спеціальним підрозділом МВФ (Міжнародним валютним фондом). Усі організації в очах українських громадян є такими собі арбітрами, чиєї прихильності та підтримки завжди добивається Україна у тих чи тих проблемних зовнішньо- чи навіть внутрішньополітичних ситуаціях.

Водночас кожна із цих організацій має специфічний зміст, є певним символом у лінгвокогнітивній національній свідомості. Наприклад, МВФ бачиться головним кредитором України; НАТО є символом військового захисту і безпеки, а ЄС – символом демократії й економічного благополуччя. Це дві організації, прагнення вступу до яких прописано у Конституції України: *У 2010 році теж багато хто говорив: а куди Янукович дінеться? Адже є чітко визначені пограничні стовпці: є чітко визначено, що Україна йде в ЄС, що Україна йде в НАТО, і ніхто не зможе тих парадигм змінити* (16.04.2019, А. Парубій). А от зміст прецедентного імені ОБСЄ зазнає певних трансформацій залежно від років і сфери їхньої діяльності. Наприклад, під час подій Революції Гідності, під час виборчих кампаній в Україні ця організація асоціюється зі справедливими суддею, що завжди стоїть на стороні закону. Починаючи з 2014 р., коли місії ОБСЄ почали брати участь у міжнародному спостереженні бойових дій на сході України, довіра українського суспільства до цієї організації похитнулася, особливо після оприлюднення інформації про факти прихильності та співпраці деяких членів таких місій із ворожими бойовиками, а також чималої кількості збігів: точних обстрілів українських позицій

після відвідин таких спостерігачів і т. ін. *ОБСЄ НЕ ВРЯТУЄ. Останнім часом в новій українській владі стало популярним видавати Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні за гарант безпекових питань* (18.10.2019, І. Луценко). Тому прецедентна назва ОБСЄ набуває нового смислу: упередженості, навмисного спотворювання отриманої інформації, нечесності тощо.

Абревіатурна форма прецедентного імені характерна також і для позначення певних українських політично-історичних суспільних формувань, зокрема УПА й ОУН (ОУН (м) та ОУН (б)): *Об'єднати тоді цих всіх націоналістів, які мали нуль, насправді, сили, підтримки, а разом уже створили ОУН, потім УПА, надзвичайно серйозні структури, як би хто до них не ставився. <...> І пам'ятаємо, там, вбили Коновальця, і ми маємо розкол ОУН (м) / ОУН (б) – все поплило* (03.07.2018, А. Білецький). У політичному українському мовленні трапляється як вживання наведеної форми, так і повної назви цих організацій: **Українська повстанська армія, Організація українських націоналістів**, що згодом розкололася на крило **бандерівців** і крило **мельниківців**. Перша організація військового спрямування, що діяла із 1942 по 1956 рр., друга – громадсько-політичний рух, утворений у 1929 р. Обидві мали на меті захист інтересів української нації та створення української незалежної держави, тому протистояли одночасно і нацистському, і польському, і більшовицьким загарбникам території. Ці дві організації стали центральними символами Українського визвольного руху ХХ ст., для більшості української нації – прикладом незламної боротьби за незалежність і свободу власного народу в найтяжчі історичні часи, незважаючи на потужну антипропаганду окупаційної влади різних режимів.

Потужного негативного підтексту під час революційних подій 2013–2014 рр. набуває назва одного зі спецпідрозділів Міністерства внутрішніх справ України – «Беркут». Пов'язано це передусім із тим, що силовий розгін студентів-мітингарів у листопаді 2013 р. був здійснений саме представниками цього підрозділу. Також члени «Беркут» були основною силою під час силових зіткнень із учасниками Революції Гідності, розслідувалася їхня участь у викраденнях активістів і розстрілах у лютому 2014 р.: *Відпущений «Беркут». Що робити далі?* (10.12.2019, І. Луценко). Прецедентне ім'я «Беркут» в українській культурно-когнітивній базі втілює образ особливо жорстоких, агресивних представників правоохоронних органів, здатних переступати будь-які

правові чи моральні норми, вбивати за наказом вищого керівництва без законних на те підстав, катувати, знущатися з будь-кого, хто слабший за нього; для яких є чужими почуття патріотизму, співчуття і справедливості.

Висновки і пропозиції. Сучасний українськомовний політичний дискурс повсякчас засвідчує використання прецедентних феноменів, зокрема прецедентних імен. Активізація процесу набуття прецедентного навантаження іменами не лише антропонімної, але й ергонімної природи зумовлена лінгвальними й екстралінгвальними факторами. Прецедентні імена – ергоніми переважно мають політичне походження, але трапляються і подвійні джерела, як-от: історично-політичні, військово-політичні та ін. Сучасний українськомовний дискурс демонструє приклади творення нових прецедентних ергонімів у зв'язку з виник-

ненням нових реалій суспільно-політичного буття, однак засвідчено і приклади утворення політичних прецедентних імен ергонімної природи на основі позаполітичних прецедентних феноменів, що підсилює сугестивно-персуазивний, маніпулятивний вплив на електорат. Прецедентні ергоніми можуть реалізувати позитивне або негативне емоційно-оцінне навантаження. У мовленні аналізовані одиниці актуалізуються у повній або скороченій формі, яка часто може виражатися аббревіатурою.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні прагматичного потенціалу таких одиниць; здійсненні їх порівняльно-типологічного аналізу в інші періоди українськомовного політичного дискурсу; розгляді прецедентного потенціалу ергонімних прецедентних феноменів у медіа- й інтернет-дискурсі.

Список літератури:

1. Ворожцова О. А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских выборов 2004 года : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2007. 215 с.
2. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 191 с.
3. Захаренко І. В., Гудков Д. Б., Красных В. В., Багаева Д. В. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов. *Язык, сознание, коммуникация*. 1997. Вып. 1. С. 82–103. URL: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_01_08zacharenko_et.pdf (дата обращения: 01.05.2019).
4. Колоїз Ж. В. Проект українського словника «Словника прецедентних феноменів». *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 16. С. 139–160.
5. Нахимова Е. А. Прецедентные имена в массовой коммуникации : монография. Екатеринбург, 2007. 207 с.
6. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

Soloviova T. O. THE PRECEDENT ERGONYMS IN THE UKRAINIAN-SPEAKING POLITICAL DISCOURSE OF POST-REVOLUTIONARY PERIOD

The article analyzes one type of precedent phenomena that are differentiated on a precedent name, a precedent expression, a precedent situation and a precedent text. It accents on precedent names which denominate organizations, institutions and other unions of people. The paper distinguishes the functioning of precedent names, that have ergonym's nature, in the Ukrainian-speaking political discourse of post-revolutionary period (2014–2019 years). The attention is drawn to reasons of precedent phenomena, especial precedent ergonyms, active using in Ukrainian political speeches. The author reveals that precedent names of ergonym's nature as other precedent phenomena also are accessible and strong instruments for realization of persuasive and suggestive effect on recipient. The article analyzes sources of origin what were produced precedent ergonyms. Precedent semantic structure and emotionally evaluative weight of these units are studied. The research is provided that semantic structure of precedent ergonyms accords to precedent phenomenon meaning level and system of relations at inside architecture which are inherent to precedent names (their other types). The studios are revealed the ways of precedent ergonyms presentation at oral and written political speeches. It is established the using such kinds of precedent ergonyms as the names of political parties; the names of social-political organizations (today's and history's); the names of units of law enforcement agencies (that belong to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine); the names of Ukrainian volunteer battalions (military); the names of world international organizations; the nominating of people, territory of some Ukrainian regions etc. The attention is paid to tendencies of precedent ergonyms creating and their forms of representation in oral or written speeches at modern Ukrainian-speaking political discourse. This creating process are influenced by linguistic and extra linguistic aspects.

Key words: precedent phenomenon, precedent name, precedent situation, political discourse, ergonym.